

Marcin Gawlicki

Zmiany w Krajowym Ośrodku Badań i Dokumentacji Zabytków

Z początkiem 2007 roku Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego postawił przed Krajowym Ośrodkiem Badań i Dokumentacji Zabytków nowe cele działania. Zostały one określone w zapisach całkowicie nowego statutu¹, który jednoznacznie określił rolę Krajowego Ośrodka w kształtowaniu polityki ochrony dziedzictwa kulturowego w Polsce. Do struktur instytucji włączony został dawny Ośrodek Ochrony Dziedzictwa Archeologicznego. Do najistotniejszych zadań zaliczono budowę podstaw teorii ochrony i opieki nad zabytkami, wprowadzanie jednolitego systemu dokumentacji, upowszechnianie nowoczesnych standardów metodologii badań i konserwacji zabytków, w tym archeologicznych. W programie działań znalazły się również ważne obszary związane z edukacją, promocją i popularyzacją idei ochrony dziedzictwa kulturowego. Gromadzenie odpisów decyzji o wpisie do rejestru zabytków wydawanych przez wojewódzkich konserwatorów zabytków, ich analiza i ocena oraz prowadzenie Krajowej Ewidencji Zabytków nadal realizowane są przez Ośrodek. Ważnym obszarem działań jest prowadzenie prac inwentaryzacyjnych i badawczych przy zabytkach szczególnie zagrożonych. Nowym zadaniem stało się natomiast koordynowanie i uczestnictwo w pracach nad raportami okresowymi dotyczącymi polskich miejsc i obiektów wpisanych na Listę Światowego Dziedzictwa Kulturowego i Przyrodniczego UNESCO. Podobny zakres dotyczy koordynacji i realizacji procedury składania wniosków do Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego o uznanie przez Prezydenta RP wybranych zabytków za Pomniki Historii.

Z założenia, każdy z określonych wyżej celów strategicznych powinien być realizowany w bardzo ścisłej współpracy ze służbami konserwatorskimi, szczególnie wojewódzkimi konserwatorami zabytków. Nie może to oczywiście generować dodatkowych obowiązków dla i tak nadmiernie przeciążonych urzędów konserwatorskich, a przeciwnie,

poprzez zdecydowaną pomoc Regionalnych Ośrodków w obszarze dokumentacyjnym i eksperckim, powinno doprowadzić do poprawienia skuteczności wspólnych działań.

W marcu 2007 roku wprowadzony został nowy regulamin KOBiDZ², który przypisał poszczególne zadania nowym jednostkom organizacyjnym. Utworzone zostały, kierowane przez zastępców dyrektora, następujące działy: Dział Strategii Ochrony Zabytków, Dział Archeologii, Dział Edukacji i Promocji, Dział Organizacji, Dział – Zespół ds. Finansowych oraz Dział Regionalnych Ośrodków. W działach funkcjonują pracownicy i zespoły, którym odpowiednio przypisano prowadzenie zaplanowanych zadań. Wyjątkiem jest Dział Regionalnych Ośrodków podporządkowany bezpośrednio dyrektorowi. Ramy niniejszego artykułu ograniczają możliwości ich szczegółowego omówienia, lecz dodatkowe informacje, obok pełnego tekstu statutu i regulaminu organizacyjnego, znajdą czytelnicy na stronach internetowych KOBiDZ³.

W pierwszej połowie roku, w oparciu o rozpoznanie potrzeb i oczekiwań służb konserwatorskich oraz aktualne możliwości organizacyjne, sformułowane zostały zasadnicze cele strategiczne działań Krajowego Ośrodka Badań i Dokumentacji Zabytków, których realizacja przewidziana jest w najbliższych latach. Ogniskują się one wokół zagadnień związanych z rozpoznaniem i nowoczesnym zapisem zasobu zabytkowego, budową spójnych teorii i zasad ochrony konserwatorskiej w określonych obszarach tematycznych oraz popularyzacją i promocją ochrony zabytków.

Pierwszym elementem nowej strategii jest głębokie przekonanie o tym, że skuteczna ochrona konserwatorska powinna opierać się przede wszystkim na prawidłowym rozpoznaniu zasobu. Dotyczy to szeregu kwestii związanych nie tylko z kryteriami wpisu do rejestru zabytków, oceną już wpisanych obiektów, wyznaczaniem zasad i granic ochrony, ale w dużej mierze odnosi się do nowo-

czesnego sposobu zapisu informacji w postaci dostępnych i przyjaznych dla użytkownika baz danych. Dotychczasowa wieloletnia praktyka spowodowała, że kryteria wpisu zabytku do rejestru są niejednoznaczne, a poszczególne bazy danych prowadzone przez wojewódzkie urzędy ochrony zabytków pozostają w zasadniczy sposób zróżnicowane. Brak wspólnej dla całego kraju płaszczyzny zapisu oraz ogromne zaniedbania w wyposażeniu sprzętowym i oprogramowaniu powodują, że informacje o stanie zabytków nie wykraczają poza elementarną wiedzę gromadzoną w urzędach przez wojewódzkich konserwatorów zabytków i kierowników delegatur. Sposób zapisu informacji i dostęp do niej jest daleko niedoskonały, nie uwzględnia też aktualnych potrzeb służb konserwatorskich, a także nie wykorzystuje współczesnych możliwości technicznych. Podobnie bazy danych tworzone w KOBiDZ nie są szerzej dostępne dla praktycznych działań konserwatorskich. Ten stan potwierdziły ustalenia wewnętrznej konferencji Krajowego Ośrodka poświęconej tej problematyce, która odbyła się w czerwcu br. w Krasiczynie. W wyniku podjętych tam ustaleń rozpoczęła się budowa jednolitej bazy danych, wspólnej dla urzędów wojewódzkich konserwatorów zabytków i Krajowego Ośrodka Badań i Dokumentacji Zabytków. Chcemy, aby jej zapis uwzględniał zróżnicowane potrzeby służb konserwatorskich, opierał się na nowoczesnym oprogramowaniu i zawierał pełną wiedzę o zabytkach wpisanych do rejestru, zapisaną także w oparciu o system informacji o przestrzeni. Taka baza danych, która w przyszłości uwzględni rosnące potrzeby rozbudowanego zapisu informacji, w tym wykorzysta ewidencję zabytków, powinna stać się istotnym narzędziem skutecznej ochrony konserwatorskiej.

W przedstawionym powyżej kontekście aktualnym zadaniem, przed którym staje KOBiDZ, staje się naukowe opracowanie kryteriów wpisu do rejestru zabytków, uwzględniających sytuację na terenie kraju. Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami wprowadzi reguluje te kwestie w obszarze administracyjnym, lecz nadal zróżnicowana, indywidualna polityka poszczególnych wojewódzkich konserwatorów zabytków powoduje wiele zasadniczych rozbieżności w ocenach rzeczywistej wartości zabytków. Sytuacja taka w istotny sposób wpływa na bieżącą politykę konserwatorską, niejednokrotnie powodując gorące dyskusje z organizacjami społecznymi zajmującymi się opieką nad zabytkami. Terenem takich sporów stała się w ostatnich miesiącach Warszawa.

Ważnym strategicznym celem Krajowego Ośrodka Badań i Dokumentacji Zabytków pozostaje wypracowanie podstaw doktryny konserwa-

torskiej i stopniowe wdrożenie jej w spójny system ochrony zabytków. Zadanie to, z uwagi na złożoność problematyki, będzie realizowane w określonych zakresach tematycznych, których podział wynika z zasadniczych form i obszarów ochrony zabytków. Pierwsze programy działania już podjęto. Wiązą się one z najbardziej aktualnymi tematami konserwacji zabytków architektury współczesnej⁴ i ochroną wartości średniowiecznej architektury obronnej⁵. W najbliższym czasie Ośrodek przystąpi do prac nad kolejnymi kluczowymi programami budowy strategii ochrony konserwatorskiej dotyczącymi krajobrazu kulturowego i parków kulturowych⁶, zabytkowych zespołów urbanistycznych, zabytkowych zespołów zieleni i wielu innych.

Całkowicie nowym obszarem działania Krajowego Ośrodka Badań i Dokumentacji Zabytków jest szeroko pojęta edukacja, upowszechnianie wiedzy o zasadach ochrony oraz popularyzacja idei ochrony zabytków. Pierwszym ważnym doświadczeniem była koordynacja przez KOBiDZ tegorocznych Europejskich Dni Dziedzictwa, realizowanych we wrześniu 2007 roku na terenie całego kraju pod hasłem „Ludzie gościńca. Wędrowcy, pielgrzymi, tułacze”. Liczba imprez i wydarzeń związanych z EDD, w których według przybliżonych szacunków wzięło udział ponad milion uczestników, przeszła nasze najśmielsze oczekiwania. Przyszłoroczna edycja, już pod nowym hasłem, według planów powinna skupić jeszcze większą liczbę osób zainteresowanych tradycją i ochroną dziedzictwa kulturowego. Rozpoczęła się także realizacja zamierzeń Krajowego Ośrodka Badań i Dokumentacji Zabytków związanych z ustawicznym szkoleniem pracowników służb konserwatorskich, edukacją oraz szkoleniem pracowników instytucji i służb mundurowych zaangażowanych w różne formy ochrony zabytków. Ważnym polem kształcenia specjalistów w tej dziedzinie, obok programów tradycyjnie realizowanych przez wiele uczelni, są studia podyplomowe, które powinny w najbliższych latach coraz szarzej uwzględnić potrzeby służb konserwatorskich. Dział edukacji i promocji odpowiedzialny jest także za politykę wydawniczą oraz wszelkiego rodzaju działania informacyjne i promocję, w tym prowadzenie biblioteki gromadzącej zbiór specjalistycznych książek i wydawnictw związanych z ochroną i konserwacją zabytków.

Istotnym elementem przemian zachodzących w polskim systemie ochrony zabytków, których pierwszym krokiem była zmiana statutu i koncepcji funkcjonowania Krajowego Ośrodka Badań i Dokumentacji Zabytków, powinna być reforma organizacyjna wojewódzkich urzędów ochrony

zabytków. Podporządkowanie wojewódzkich konserwatorów zabytków Ministrowi Kultury i Dziedzictwa Narodowego jest zdecydowanym postulatem artykułowanym od lat przez środowiska konserwatorskie. Dopiero taka zmiana daje szansę na poprawę dotychczasowego niewydolnego systemu i przyniesie możliwość prowadzenia spójnej strategii konserwatorskiej. Projekt zmiany Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, przygotowany przez Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego, który w połowie roku przyjęty został przez Radę Ministrów, przesłano w lipcu 2007 roku do Sejmu. Skrócenie kadencji parlamentu uniemożliwiło przyjęcie tej ważnej dla ochrony dziedzictwa kulturowego ustawy.

Przedstawiony powyżej zarys problematyki, której realizację podjął Krajowy Ośrodek Badań i Dokumentacji Zabytków, nie wyczerpuje całokształtu zagadnień związanych z funkcjonowaniem tej instytucji⁷. Coraz istotniejszą rolę w systemie ochrony zabytków będą pełnił Regionalne Ośrodki Badań i Dokumentacji Zabytków. Wiele przewidzianych w planie programów znajduje się jeszcze w stadium przygotowania lub wstępnej fazie realizacji. Część

z nich zapewne wymagać będzie dalszego uszczegółowienia, dopracowania i korekt wynikających z uwarunkowań organizacyjnych oraz aktualnej sytuacji w zakresie możliwości skutecznej ochrony stale zagrożonego dziedzictwa kulturowego.

¹ Statut Krajowego Ośrodka Badań i Dokumentacji Zabytków, Zarządzenie nr 39 Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 27 grudnia 2006 roku.

² Zarządzenie Dyrektora Krajowego Ośrodka Badań i Dokumentacji Zabytków nr 5/07 z dnia 19 marca 2007 roku.

³ www.kobidz.pl

⁴ Dyrektor KOBiDZ powołał zespół ekspertów, który zajmie się problemami związanymi z dokumentacją i ochroną zabytków architektury współczesnej.

⁵ Zadanie to, jako efekt ustaleń konferencji, która odbyła się w dniach 18-20 października w Działdowie, realizowane będzie we współpracy KOBiDZ z PKN ICOMOS.

⁶ Szczególnie ważne będzie kontynuowanie prac nad wdrożeniem zasad ochrony parków kulturowych oraz zagrożonych najcenniejszych krajobrazów kulturowych.

⁷ M. Gawlicki, *Krajowy Ośrodek Badań i Dokumentacji Zabytków, nowe cele i zasady działania*, Ochrona Zabytków, nr 1, 2007; zawiera większy zakres informacji dotyczący zagadnień organizacyjnych i szczegółowych programów działania KOBiDZ.

Od redakcji

Dr inż. arch. Marcin Gawlicki

Dyrektor Krajowego Ośrodka Badań i Dokumentacji Zabytków

Ukończył studia na Wydziale Architektury Politechniki Gdańskiej według indywidualnego programu studiów w specjalności ochrona zabytków. Z wyróżnieniem obronił pracę dyplomową na temat historii rozwoju architektonicznego i odbudowy zabytkowego zespołu Zamku w Gniewie. Od 1976 roku pracuje jako nauczyciel akademicki w Katedrze Historii Architektury i Konserwacji Zabytków na Wydziale Architektury Politechniki Gdańskiej do 1991 roku jako jeden z najbliższych współpracowników profesora Jerzego Stankiewicza. W 1981 roku ukończył studia podyplomowe badań i dokumentacji zabytków na Wydziale Architektury Politechniki Warszawskiej. W 1989 roku ukończył rozprawę doktorską pt. „Zespół Dworów mieszczan gdańskich przy Polankach w Oliwie”, za którą otrzymał nagrodę Ministra Kultury i Sztuki. W roku 1991, po wygraniu konkursu został Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków w Gdańsku, pozostając na tym stanowisku do 2003 roku. W tym czasie z urzędu nadzorował kompleksowe prace konserwatorskie prowadzone w najważniejszych zespołach za-

bytkowych w Gdańsku, m.in. Dworze Artusa, ratuszu Głównego Miasta, Zielonej Bramie, Złotej Bramie, domu Uphagena, kaplicy Królewskiej, kościołach św. Jana oraz św. Piotra i Pawła oraz na Pomorzu – zespołach katedralnych w Oliwie i Pelplinie. Posiada uprawnienia w pełnym zakresie do wykonywania projektów architektonicznych i prowadzenia budów w specjalności architektonicznej. Był rzeczoznawcą Ministra Kultury do spraw konserwacji zabytków architektonicznych. Jest autorem kilkunastu zrealizowanych projektów odbudowy i rewaloryzacji obiektów zabytkowych oraz kilkudziesięciu ekspertyz, opracowań naukowych i publikacji dotyczących szeroko pojętej problematyki ochrony zabytków, a także promotorem kilkudziesięciu prac dyplomowych związanych z ochroną środowiska kulturowego. Jest członkiem SARP, PKN ICOMOS oraz SKZ.

W dniu 1 stycznia 2007 roku Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego powołał dr. inż. arch. Marcina Gawlickiego na stanowisko Dyrektora Krajowego Ośrodka Badań i Dokumentacji Zabytków.